

Криза сучасної літератури.

1. Література перед судом.

Вислів, що його вживаю в заголовку, це вже фраза. Стільки напсовано паперу на тему занепаду сучасної літератури, стільки набалакано, що питання стало ще більш заплутане, ще туманніше. З книжок, розвідок, статей, що кружляють довкола нього, повстала би окрема велика книгозбірня. Проте всі ці голоси не принесли ніякої певної розв'язки. Лікарів знайшлося багато, а одначе не тільки, що не вилікували, але навіть не розпізнали хвороби. Усі теорії залишилися безпорадні супроти дійсних явищ, не добулися до ядра проблеми. Можна навіть говорити про кризу дослідів над кризою. Загалом погоджуються, що в сучасному мистецтві, а зокрема в сучасній літературі не все в порядку. Проте обвинувачення є такі суперечні, залежно від світогляду та вихідної точки критика, такі відмінні, далекі від себе й розбіжні, що губляться в завороженому колесі й не ведуть до ніяких тривких вислідів. Літературу поставили перед судом, але на один присуд не можуть, чи не хочуть рішитися. Аж нудно повторювати фазу — сучасна література переживає кризу — фразу, що стала вже тавтологією, та одначе треба приглянутися питанню ближче. Спробуймо зібрати разом важніші закиди обвинувачів.

2. Обвинувачення.

Сучасна література не всилі наздігнати життя. Коли його темп неймовірно прискорений, вона лишається позаду й тому затрачує безпосередні зв'язки з ним, відокремлюється від нього. Література мусить завжди висловлювати свою добу, її духа, настрої, питання, а коли цього не робить, стає для неї чужа. Література повинна завсіді відбивати ритм своєї епохи, бо нерівномірність витворює між ними віддаль, а пізніше навіть пропасть. Мистецтво без животворних подувів дійсності замикається в собі, дебелиє, а далі замерзає. Сучасна література не відтворює сучасного життя, вона не впливає на неї, а знову вона не діє на нього. Це дві різні, окремі царини, що між ними немає мостів. Сучасна література не розуміє свого часу, а тому він відвертається від неї, не хоче також її розуміти. Вона не сповнює одного з перших своїх завдань, тому поволі викидають її поза дужки життя. Попросту стає нікому непотрібна. Хто сьогодні супроти таких суспільних та моральних перемін, супроти скаженого темпа подій, що змінюють світ, має час розчовпувати оброкодобру складних із зовнішньої сторони та внутрі беззмістових віршів, хто сьогодні схоче займатися дрібязковими питаннями літературної техніки, що за ними не ховається ніяка вища ідея, що за ними тільки звичайна порожнеча.

Література зашкарубла в своєму малому обмеженому світику, поставлена віч на віч проблемам і завданням реальної дійсності, стає безпорадна. Вона не співзвучить почуттям, бажанням, хвилюванням психіки сьогочасної доби. Вона не розв'язує нічого, що цікавить сучасну людину. Ті питання, що їх вона ставить і хоче розмотати, є нам зовсім байдужі, є далекі й вартісні тільки для неї самої, лише для вузького круга спеців.

Вона не тільки не спромоглася наздігнати життя, але що більше, свідомо цього не хоче вчинити. Вона з власної волі обмежується до свого вузького світика з його дрібними питаннями й осягами. Література доцільно зрікається вищих вартостей¹⁾ та одночасно безпосередніх зв'язків з довколишньою дійсністю. Це буцім то велика скромність письменників, але по правді це втеча перед завданнями, котрим не можуть зрівняти, перед дійсним життям, що їх перевищило й випередило, що йому не вміють додержати ходу. Не оправдує поверховна відраза до пози, бо великі дні, що в них живемо, вимагають великої поезії, а не тільки „добрих віршів“ на байдужі й маловажні теми. Письменники не пишуть для себе (коли тільки для себе й „для муз“, то навіщо друкують), тому те, що говорять, повинно бути важне й вартісне, а сучасна література не має нічого до сказання. То ж хто буде її читати чи слухати? Її вага й суспільна роля зводиться до забавки для нечисленних смакунів, до виставної цяцьки й на цьому кінець. Сьогоднішнім суворим та гострим часам не лицюють штукарські блискітки літературних жонглерів. Суспільність питається: що ви нам приносите, про що говорите? Вони відповідають: розв'язуємо вам питання, що є краще, чи коли в любовному акті момент напруги виступає в обидвох коханців рівночасно, чи коли неодноразово.²⁾ Суспільство відвертається: ваші питання та розв'язки без змісту, без душі й без мети. В середньовіччі була така проблема. Селянин веде на ярмарок осла за мотузок. Повстає тепер питання, чи селянин тягне осла, чи мотузок тягне осла, чи може навпаки осел тягне мотузок. Над цією загадкою ломило собі голови багато давніх учених. Ваші питання нагадують своєю вартістю славну проблему осла та мотузка.

Література нашої доби не має ідейного та морального стрижня, щоб об'єднував поодинокі хвилі й струмки в одну суцільну течію. Звідсіля така розгубленість, такий великий хаос, що в ньому годі знайти якусь провідну думку, якусь однонапряму

¹⁾ Існує навіть окремий напрямок, що його програмою є найбільша „скромність“ (у Франції Іван Колемо). Самозречення з усяких „вищих завдань“, з усякого оббріхування, пози, патосу. Писати добрі вірші (слово „поезія“ вже занадто патетичне) і більш нічого. Слід пригадати теж, що напр. молоді польські поети так оголошували свої виступи в „Пікадорі“: „Tu można usłyszeć dobre wiersze“. Мов товар у крамниці.

²⁾ Роман Д. Г. Льюренса (D. H. Lawrence): „Коханець леді Чатерлей“. Критика зараковує цього письменника до передових повістярів новітньої Англії. Це не дубок, це таки „поважна“ література. Це не якийсь брувовий висака. Що більше, Д. Г. Льюренс признається навіть... до католицизму.

лінію. Сучасне мистецтво не має властиво окремого обличчя. Десятки напрямів і напрямків, усяких ізмів, кожний інший, кожний на погляд зовсім новий, кожний вважає за свій обов'язок боротися з усіма іншими. Війна всіх проти всіх. Між ними, здається, немає спільних прикмет, немає переходу від одного до другого. Не тільки кожний напрямок, але навіть кожний поодинокий творець бажає за всяку ціну бути новаторським, зовсім оригінальним, неподібним до інших, кожний намагається винайти щось нового, чим зумів би здивувати весь світ. Найбільші зусилля йдуть на те, щоб здивувати („спашувати буржуя“). Думають, що штукарством чи любовними збоченнями вирвуть його з зашкарублої дримоти. Але під ногами міщанина горить земля, його хвилюють далеко важливіші справи, він привик до всього, на його шкуру не діє вже ніякий „shoking“. Він лишається байдужий та холодний. Навіть обурюватися, сердитися вже не має охоти. Він, звичайно, позіхає. В модерній літературі замість важкої праці й напруги почувань погоня за сензацією, а навіть за скандалом, щоб тільки звернути на себе увагу, щоб вибитися понад інших. Ніхто не бере серіозно свого поклонання. Мистецтво зійшло з височини надхнення на базар низьких амбіцій, на ярмарок снобів та чваньків. Усякими програмами, теоріями, ізмами торгують між собою, наче вуличним крамом. Кількість напрямків є така велика, що при найкращій волі годі їх від себе відрізнити, годі розпізнати їхні прикмети та їхній зміст. Хоч не хоч, а загубишся в цьому лябіринті й не вийдеш із нього. Не розмотаєш цього клубка тонких ниток, а може й... не варто розмотувати. Поза гучними, бундючними, багатословними маніфестами не знайдемо нічого, дослівно нічого. Порожнеча, закривана зверху фразами. Витворити щось зовсім нового по тисячеліттях існування європейської літератури не так легко, тому модерні літератори хватаються кожної дивовижі, щоб тільки придбати собі ознаки новості. Не прикладають ваги до якості рішає тільки кількість. Надмірна плодючість знаменує більшість сучасних витворців мистецтва. Надпродукція краму, що його не всилі зжити навіть найбільші маси сприймачів. Що й говорити, коли покупці втічуть перед цим крамом. Зайвий вантаж сучасної культури. Книжки йдуть „до коша“.

Сучасна література не дала й не може дати синтези. Вона розгублена в подробицях, хвора на аналітизм. Розпорошеність, роздрібленість, розкладништво, атомізування може діяти лише в тому самому напрямі, себто також на спосіб розкладницький. Розклад є першим ступнем до занепаду. Сучасне мистецтво має всі прикмети занепадництва, а його вплив є й може бути тільки негативний. Новітня хвора душа видала й може видати лише хвору творчість. Треба вилікувати найперше нездорові основи нашої епохи.

Цілющий лік міг би принести досвід минулого, але модерна література відвернулася зовсім від нього. Цілковитий розріз із традицією є виявом гордовитости та снобізму сучасних

творців і дає, очевидно, лихі наслідки. Сучасне мистецтво саме собі замикає двері до відродження. Безідейність, аморальність, вузькість обріїв, безпорадність супроти завдань нашої дійсності, хаотичність, недостача спільних дороговказів, істерична нервовість, розгубленість, аналітичність, відсутність звязків з сучасним і минулим — ось прикмета сучасної літератури. Зайшла вона в сліпу вулицю, скотилася майже в безвихідь. Криза новітньої літератури є органічна й виросла з неї самої.

3. Оборона.

Це більш-менш усі закиди, що їх раз-у-раз підносять супроти сучасної літератури. Є в них багато слушного, але не з усім можна погодитися. Обвинувачувати новітнє письменство стало просто модою, але треба послухати й другі сторони. Найперше вирішимо остаточно, як є в дійсності. Безперечно сучасна література переживає кризу, себто непевність майбутнього й деяке обниження свого рівня, але не є воно такої величини, як думають усякі обвинувачі, та його причина не лежить виключно в самому нутрі мистецької царини. Самі скептики не годяться між собою. Одні (з лівого боку) бачать занепад сучасного мистецтва в його... ідеалізмі, говорять про втечу мистців перед жахливою міщанською дійсністю в надреальне. Інші навпаки вичувають у новішій літературі сильне матеріялістичне наставлення. Мусимо вибрати посереднє: є течія й одна й друга. Суперечність діагноз указує, що справа є далеко складніша, ніж це видається однобічним лікарям. Перейдім чергою поодинокі закиди й приглянемося їм по змозі об'єктивно.

Чи справді сучасна література втратила всі звязки з життям? Хіба навпаки. Нова „революція“ в мистецтві, що почалася напередодні світової війни, вийшла саме від заклику: ближче до життя. Адже ж навіть у такому футуризмі, що на погляд буцім то відірваний від реальної дійсності, одним із перших гасел було: мистецтво на вулицю. Цей яскравий визов протиставляли саме давньому нежиттєвому: мистецтво для мистецтва. Славні три слова, що їх виписав на своєму прапорі футуризм (в слов'янських краях можна би їх назвати три М), а саме: місто, маса, машини, були висловом крайнього змагання до актуальності. Ця тенденція лежить на дні майже кожного сучасного напрямку. Інша річ, що актуальність розуміють не всі однаково. Більш академічний, спокійніший вияв знайшла вона в німецькій новій речевості (*die neue Sachlichkeit*) або в французькому популізмі (очевидно від слова *populus*, зворот до народу, до простого, буденного, реального життя). Загалом бачимо в повоєнній літературі великий підйом реалізму в різних його відмінах та паростях. В найяскравішому випадку доводить він властиво до заперечення літератури самої в собі. Це так звана література факту, що відкидає уяву, видумані особи й події, а вимагає тільки простого опису дійсних, реальних подій з науковою точністю історика чи економічного справоздавця. Це або модерний

репортаж, або життєписний роман (очевидно історичних постатей). Цей напрям уважає навіть за літературну форму зовсім пережиту й перестарілу. Бажання якнайтіснішого зв'язку з життям веде аж до того, що література вирікається сама себе. А проте сучасне мистецтво має далеко менший вплив на дійсність як давніше. Це парадокс, але може власне надмірне бажання актуальності, занадто велике намагання впливати на реальне життя спричинює, що дійсність переходить понад головами мистців. Загорільці актуальності не розуміють і не хочуть розуміти, що література має свої окремі цілі, що її першим завданням є бути справжнім мистцем. Зведення мистецтва тільки до злободенно суспільницької ролі суперечить його суті й очевидно обнижує його вартість.

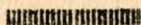
Література є безсила супроти пекучих проблем наших днів. Це безперечна правда, але чи тільки вона одна? Сучасна дійсність вовтузиться в майже безвихідних суперечках і не так легко вивести її на простий шлях. Безпорадними виявилось багато інших царин культури, що є більше покликані до цього, ніж література. Не можна так гостро обвинувачувати її в тому, що вона не розв'язала загадки сучасності, бо це не є її головне завдання й не подужали йому більш до цього підготовані ділянки.

Новітня література має бути після думки декого крайньо аморальною, а в найкращому випадку байдужою супроти моралі (індиферентною). Такий погляд дуже багато причинився до упаду літератури, але й він не є найголовнішою причиною сучасної літературної кризи. Приклади розбещення знайти дуже легко, але вони не рішають справи, бо порнографія існувала сливе в кожній добі розвитку літератури. Правда, що в неоднаковій кількості й натузі. Досі ще „недосяжним“ її взором є славний „Декамерон“ Боккаччо та повісті Петра Аретіно († 1556) з епохи ренесансу. А дальше, що дуже важне в шуканні джерела лиха, аморальність не є питома всієї модерної літератури, передусім не охопила її шпилів, її найкращих сил. Навпаки маємо й відраді явища. Рік за роком зростає нова католицька література. Коли перед війною були тільки поодинокі одиниці, що симпатизували з католицизмом, сьогодні маємо в багатьох краях організовані групи католицьких письменників (найкраща саме в Франції, в тій Франції, що колись перейшла першу велику революцію), до котрих належать творці найвищого мистецького рівня. Під цим оглядом справа мається навіть краще, як давніше. Кількість і якість католицьких авторів росте навіть у некатоліцьких народів (Честертон, Бельок, Сигрида Ундсет, з давніших Сельма Лягерлеф). Також і в байдужих релігійних кругах маємо в останніх часах деякий відступ від надмірної еротики. Передусім у суспільницькій повісті та драмі останніх днів стало своєрідною модою нехтувати любовну дію. Мовляв, повага й важність справи не відповідає романсовій плутанині¹⁾.

¹⁾ Крайнім прикладом такого наставлення є відома драма Шеріфа: „Кінець мандрівки“, що в ній зовсім не виступає нідна... жінка.

Хаос новітньої літератури не є знову такий великий, як це видається деяким постороннім глядачам. Коли їй ближче придивимось, знайдемо в ній виразні напрямні й не буде нас жахати безліч змін, бо їхнє число буде можна значно поменшити¹⁾. Багато назв іноді витворилося для одного й того самого напрямку. Сучасне мистецтво має своє обличчя, хоч може ми його сьогодні так докладно не бачимо. По літах з певної віддалі виступить воно далеко ясніше. Ми за близько наших днів, ми не маємо ще потрібної перспективи. Тому давніша література видається нам така суцільна, а сучасна така розпорошена. Це тільки оптична омана.

А однаке сучасне письменство переживає кризу. На це зложилося багато складних причин і в ньому самому й передусім з-поза нього. Важкі дні сьогоднішньої літератури можна пояснювати лише в якнайтіснішому звязку з загальною кризою нашої культури. Візьмим порівняння з господарської царини, напр. з промислу. Криза сучасної літератури є подібна до кризи сучасного бавовняного промислу. Хоч піднеслася в ньому й кількість і якість, хоч введено ряд нових поліпшень (раціоналізація), переживає він свої найважчі часи. Хоч у сучасній літературі бачимо навіть зріст, хоч немає недостачі визначних одиниць, справжніх таланів, а однаке...

Др. Василь Кучабський.

Вага і завдання Західно-української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918-1919 р.

3. Взаїмовідношення між Зах. Україною і Наддніпряниною.

(Продовження; гл. чч. 2, 3, 5, 7-8 і 11 1932).

Ознакою внутрішньої сили і здорових відносин Гетьманщини була б ота вимога Уряду, коли б контрреволюційна потуга, на якій Гетьманщина стояла, була така значна, що Гетьманщина могла б цілком добре обійтись й без співпраці з демократією, а то й навіть — без шкоди для себе — могла б її знищити, якщо б ніяким чином якась угода з нею не була можлива. Була б тоді така вимога до ворожої демократії доказом державно-творчого розуму Гетьманщини, який каже сильній провідній верстві — як це часто-густо діялося нпр. в історії Англії — во ім'я державного інтересу і задля плекання державного патріотизму серед населення, переможено, а революційну перед тим опозицію радше по добру, уступками і притя-

¹⁾ Про течії сучасної літератури дамо статтю в одному з найближчих чисел нашого журналу. РЕД.